

-IA Ekinin Farklı Bir İşlevi Üzerine

On a Different Function of the Suffix -IA

Dr. Öğr. Üyesi Sevda ÖZEN ERATALAY ¹, Arş. Gör. Şahin YILDIZ ²

Öz

Canlı bir varlık olan dil sürekli olarak bir değişime uğrar. Dildeki değişim hem yazı hem de konuşma dilinde hissedilebilir. Bu değişim bir dili bulunduğu konumdan çok farklı bir yere getirebilir. Buna bağlı olarak dilde değişen yapıları saptamak amacıyla birçok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada isimden fiil yapma eki olarak bilinen “-IA-” üzerinde durulacaktır. Eklendiği yapıların anlamlarını derinden etkilemeyip bazen sadece anlamın pekişmesine yardımcı olan ya da bir işin sürekli yapıldığını gösteren bu ek, kaynak olarak gösterilen ya da okutulan hemen her eserde isimden fiil yapma ekleri arasında gösterilmektedir. Oysa Türkçenin bazı dönemlerinde ekin, fiilden fiil yapma eki olarak da kullanıldığına dair örnekler bulunmaktadır. Eğer dil bilimsel bağlamda yeni bir kural oluşturulacaksa, belirlenen dilin dönemleri içerisinde bu kurala uygun örneklerin saptanması gerekir. Bulunan örnekler hatırı sayılır dereceye ulaştığında bilinen kuralla ilgili yeni şeyler söylenmeli ve bilinen mutlak gerçek değiştirilmelidir. Bu bağlamda çalışmada “-IA-” ekinin bilinen işlevinden ziyade farklı bir işlevi daha ortaya çıkarılmış ve bununla ilgili örnekler tespit edilerek gerekli açıklamalar yapılmıştır. Ekin, Türkçenin çağdaş ve tarihî lehçelerindeki örnekleri, Türkiye Türkçesindeki kullanımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın, eklere farklı bir bakış açısı kazandırmak ve Türkçenin zenginliğini ortaya çıkarmak açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, gramer, yapım ekleri, fiil yapımı, -IA-

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Language, as a living being, is constantly changing. Change in language can be felt both in written and spoken language. This change can make a language very different from where it is located. Accordingly, many studies have been carried out to determine the structures that change in the language. This study will focus on “-IA-, known as the suffix that makes verb from the noun. This suffix, which does not deeply affect the meaning of the structures to which it is added, but sometimes only helps to consolidate the meaning or shows that a work is done all the time, is explained as the suffix that makes verb from the noun in almost every work that is cited or taught as a resource. However, in some periods of Turkish, there are some examples that the suffix is used to make verb from the verb. If a new rule is to be established in the grammatical context, samples appropriate to this rule should be determined within the periods of the specified language. When the examples found reach a considerable degree, new things should be said about the known rule and the known absolute truth should be changed. For this reason, in the study, a function of the suffix -IA different from the known function was revealed and related examples were identified, and necessary explanations were made. The appearances of the suffix in contemporary and historical dialects of Turkish, and its uses in Turkey Turkish were tried to determine. It is thought that the study will contribute in order to gain a different perspective to suffixes and to reveal the richness of Turkish.

Keywords: Turkish, grammar, derivational suffixes, verb making -IA-

Paper Type: Research

¹Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, sevdaeratalay@hotmail.com.

²Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, shnyildiz47@gmail.com.

Atf için (to cite): Özen Eratalay, S. ve Yıldız, Ş. (2020). -IA ekinin farklı bir işlevi üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 706-713.

Giriş

Değişim ve dönüşüm temelinde farklılaşan diller her zaman bu evrimleşme sürecini takip ederler. Değişen, gelişen ya da dönüşen bir dilin güçlü yapıları kendini korurken, güçsüz yapıların da yavaşça ortadan kaybolduğu görülür. Bununla ilgili Saussure; dilde mutlak bir durağanlığın olmadığını ve dilin tüm bölümlerinin değişebileceğinden söz eder. Bu değişme sürecini evrim olarak nitelendiren Saussure'e göre dilin değişim ve gelişim süresi de değişkendir. Bu değişkenlik içerisinde dilin var olan ilkesi asla değişmez. Dil ırmağının asla kesintiye uğramayacağını ve her zaman akacağını belirten Saussure, bu akıntının hızını da ikincil nitelik olarak değerlendirir (2001, s. 201). Bu bağlamda “dil her zaman değişebilir; ancak bu değişkenliğin belli bir hızı yoktur” anlayışına sahip olabiliriz. Ancak bu değişkenlik içerisinde bile dilin belli başlı kuralları kendini korumaktadır.

Türk dili, ilk yazılı belgeleri olan Göktürk Yazıtlarından günümüze kadar bazı değişikliklere uğramıştır. Bu uzun süreçte pek çok etken dilin farklılaşmasına zemin hazırlamıştır. Göçebe toplumun yerleşik hayata geçmesi bile başlı başına pek çok değişikliği beraberinde getirir. Bu değişikliklere; savaş, ekonomik etkenler, komşu devlet ya da milletlerle ilişkiler, teknolojik gelişmeler, kitlesel göçler gibi olgular eklenince kültürel dokunun yanı sıra dil ve bu bağlamda o toplumu oluşturan hemen her yapının derinden etkilenmesi kaçınılmazdır. Bir milletin en temel varlıklarından biri olan dil, o milletin yaşadığı olaylara, yaşam şekline, kültürüne ve pek çok sebebe bağlı olarak değişip dönüşebilir. Dildeki bu değişim/dönüşüm dilin hemen her alanında kendini gösterebilir. Dil kendine özgü kuralları değiştirmekte zorlanır; ancak sözcük ya da bazı yapılar bağlamında değişiklikleri bazen olduğu gibi kabul eder, bazen de kendi bünyesine uydurur. Bununla ilgili Johanson'un bazı fikirleri bulunmaktadır. O'na göre dil kendi sınırları içerisinde diğer dillerden etkilenebilir ve o dillerin bazı yapılarını kopyalayabilir. Kolay ve erken kopyalananlar etkilenen dilin en üstünde yerini alırken zor ve daha geç kopyalananlar da en dipte yerini alır (2014, s. 50). Johanson'un bu fikrinden hareketle; bir dilin kendisine ve bağlı bulunduğu dil ailesine özgü belirgin özellikleri daha geç ve zor değişirken, dünyanın diğer dilleri ile ortak olan özellikleri değişime daha elverişlidir. Örneğin, Türkçenin cümle yapısı veya eklemeli oluşu ona özgü bir özelliktir ve bu özelliğinin değişmesi/dönüşmesi oldukça güçtür. Ancak Türkçenin diğer dillerden sözcük alması ya da bazı ekleri bünyesine katması daha olağandır. Buna göre Türkçenin bazı dillerden sözcük alması ya da farklı dillere sözcük vermesi, dilin dayanıklılık göstergesinde oldukça kolaydır. Ama Türkçenin dilbilgisel bağlamda değişikliğe gitmesi onun sözcük alışverişinden daha zor olmaktadır.

Türkçe oldukça gelişmiş bir ek sistemine sahiptir. Ancak Johanson'un da belirttiği gibi Türkçedeki bazı yapılar diğer dillerden geçmiş ya da kopyalanmıştır. Örneğin bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan “baharat” ya da “hayvanat” sözcüklerindeki +at eki Türkçe değildir ve çoğul ekidir. Ancak Türkçe bu eki olduğu gibi bünyesinde eritmiş hatta “baharat” sözcüğündeki çokluk ekine +lar çokluk ekini de ekleyerek kullanımını sürdürmüştür. Bu ve bunun gibi örnekler Türkçede pek de rastlanmaz. Çünkü Türkçe kendi bünyesine yabancı ek alma bağlamında sözcük alma bağlamından daha sert yaklaşmaktadır. Yani Türkçede yabancı yapılardan çok yabancı sözcükleri görmek daha mümkün olmaktadır. Sondan eklemeli dil olan Türkçede örneğin, biçare gibi olumsuz ön eklerin kullanıldığı yabancı yapılara da rastlanır. Bu Türkçenin kendine özgü yapısına oldukça ters bir kuraldır; ancak yine de bu yapıyı bünyesinde eritebilmiştir. Bu yapılar ya da bu bağlamı örnekler oldukça sınırlıdır. Ancak Türkçe yabancı sözcük alma ya da kopyalama noktasında oldukça başarılıdır. Bu, belki de kimilerine göre başarı olarak nitelendirilebilecek bir durum değildir. Ancak Türkçe, yabancı bir sözcüğü kendi bünyesine alırken bu sözcüklerin çoğunu kendi kurallarına uydurma ve Türkçeleştirme yöntemini kullanır. Bu da Türkçenin zenginliklerinden biridir; bu sebepten yabancı bir sözcüğü Türkçeleştirme eğilimi belki de Türkçenin önemli özellikleri arasında sayılmalıdır. Burada konu ile ilgili daha fazla söz söylenebilir; ancak bu, kapsamlı ve daha farklı bir incelemenin konusunu teşkil ettiğinden sadece özet geçmek yerinde olacaktır.

Türkçenin olmazsa olmaz kuralları vardır ve bu kurallar -sondan eklemeli bir dil olması ya da ünlü uyumunun bulunması- Türkçenin kendine özgü yapısı ile ilgilidir. Bazen bu kurallar bile bazı sebeplerden ötürü farklılıklar gösterebilir. Bu, dilin gelişmesi ya da dönüşmesi bağlamında olağan bir durum olarak değerlendirilebilir. Bundan daha farklı bir konu daha var ki o da Türkçenin kuralları içerisinde hep aynı bağlamda değerlendirilen ve şimdiye kadar yazılmış çoğu dilbilgisi kitabında isimden fiil yapma ekleri arasında gösterilen -IA- çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmada yukarıda da bahsedildiği üzere, çok işlek gibi görünmeyen ancak örneklerine oldukça rastlanılan fiilden fiil yapım eki -IA- üzerinde durulacaktır. Eski Türkçeden günümüze daha çok isimden fiil yapma eki olarak gösterilen ve sadece birkaç örnekte fiilden fiil yapma eki olduğu üzerinde durulan bu ek, pek çok dilbilgisi kitabında fiilden fiil yapma başlığı altında değerlendirilmeyip isimden fiil yapma ekleri arasında gösterilmektedir (bk. Banguoğlu, 2015; Ergin, 2013; Korkmaz, 2014). Oysa Göktürk yazıtlarından günümüze, tarihî Türk lehçelerinden, Türkiye Türkçesi ağızlarına kadar Türk dilinin hemen her dönemde -IA- ekinin fiilden fiil yapma görevinde kullanılan örneklerine de rastlanılmaktadır. Çalışmayla ekin şimdiye kadar bilinen görevinden başka bir görevi olduğu saptanarak bu ekin, Türkçenin hangi döneminde nasıl karşımıza çıktığı üzerinde durulacak ve örneklerle konu açıklanmaya çalışılacaktır. Elde edilen veriler neticesinde belki de pek çok Türk dili araştırmacısı bundan sonraki çalışmalarında ya da şimdiye kadar yazılan Türk dilbilgisi kitaplarında ek olarak, hem bilinen görevi hem de elde ettiğimiz fiilden fiil yapma görevi alt başlıklarında değerlendirmeye alınacaktır.

1. Amaç

Türkçe ile ilgili yapılmış çalışmaların birçoğunda sadece isimden fiil yapım ekleri arasında gösterilen -IA- ekinin, fiilden fiil yapma işlevinde de kullanıldığını örnekleriyle birlikte ortaya koymaktır.

2. Yöntem

Çalışmada tarihî Türk yazı dilleri, çağdaş Türk yazı dilleri, Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili metinler ve bunlarla ilgili yapılan çalışmalar taranmış olup -IA- ekinin fiilden fiil yapım eki göreviyle kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Tarihî Türk Yazı Dillerinde -IA- Eki

Türk dilbilgisi üzerine yapılan çalışmaları genel olarak, eksiksiz ve doğru biçimde değerlendirebilmek için Türk dilinin tüm dönemlerini göz önünde bulundurmaya gerektirir. Çünkü Türk dilinin bütün olarak ele almak ve hemen her dönemini iyi bilmek günümüz Türkçesini de iyi anlamak demektir. Örneğin çalışma konumuz olan -IA- eki Eski Türkçede fiilden fiil yapım görevinde kullanılmış olup bu görev bağlamında Türk dilinin dönemleri içerisinde birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Tekin, Orhon Türkçesi Grameri'nde eylemden eylem türeten ekler başlığı altında verdiği ekin sıklık çatısı eki olduğunu belirtmiş olup *kunmak 'çalmak' ve bu bağlamda da *kunlamak* 'sürekli çalmak, yağmalamak' olarak vermiştir (2016, s. 91). *Kunmak*'ın Uygur Türkçesinin önemli eserlerinden olan Altın Yaruk'ta da 'çalmak', *edig tavarıg kuntum, altım, ogurladım* 'malı mülkü çaldım, aldım, çaldım' biçiminde kullanıldığı görülmektedir (Kaya, 1994, s. 120). Yine ekin farklı örneklerde aynı yapı bağlamında karşımıza çıktığı görülür. Örneğin *kolumak* 'ant içmek' olarak belirtilen eylemin *kolulamak* şeklinde de kullanıldığı bilinmektedir (Eraslan, 2012, s. 582). Ayrıca *tınmak* 'dinlenmek' olarak gösterilen yapının aynı anlamda *tinlamak* 'dinlenmek' biçiminde -la- eki ile tekrar kullanıldığı gözlemlenir. Pekiştirme görevi olan bu ekin örneklerde de görüldüğü üzere anlam değişikliğine yol açmadığı tam tersine anlamını koruduğu görülmektedir. *Tinlamak*' eyleminin 'nefes, can ve ruh' anlamlarına gelen *tından* geldiği söylene de eylemin pek çok eserde *tinmak* biçiminde 'dinlenmek, derin nefes almak, solumak' (Gabain, 2007, s. 299;

Paçacıoğlu, 2016, s. 627; Üşenmez, 2010, s. 287) anlamlarında karşımıza çıktığı görülür. Ekin fiilden fiil yapım eki olarak kullanıldığı diğer örnekler değinmek gerekirse; Caferoğlu'nun, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde *yarumak*'ı 'parlamak, ışıklanmak, aydınlanmak' tanımıyla verdiği görülür. Aynı şekilde *yarutmak*'ı da 'parlatmak, aydınlatmak ve görünmek' olarak belirtir (1968, s. 288). Bu bağlamda Şinasi Tekin Eski Uygur Türkçesi eserlerinden olan Maytrisimit'te *yartalamak*'ın 'parıldamak' (1976, s. 505) anlamına geldiğinden söz eder. Örneklerden hareketle ek bir kez daha bize fiilden fiil yapım eklerinden olduğunu hatırlatmaktadır. Yine, Göktürk (Gabain, 2007, s. 300; Tekin, 2016, s. 311) ve Uygur (Caferoğlu, 1968, s. 244) Türkçesi dönemlerinde karşımıza çıkan bir başka fiil de *tokumak/tokmak* fiilidir. 'Vurmak, dövmek, tokmaklamak, dokumak, yontmak' anlamlarına gelen fiilin bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında 'ham ipliği tokaçla dövmek' anlamında *tokulamak* olarak karşımıza çıktığı görülmektedir (DS, 2009, s. 3952).

Orta Türkçe döneminde de ekin fiilden fiil yapım eki işleviyle kullanıldığına dair örnekler tespit edilmiştir. Dîvânu Lugâti't-Türk'te 'sandığa koymak' anlamına gelen *kamak*'ın *kalamak* (Ercilasun & Akkouyunlu, 2015, s. 673) biçiminde aynı anlamda kullanıldığı da görülmektedir. Yine Dîvânu Lûgâti't-Türk'te 'sarmak ve sıkı bağlamak' anlamlarına gelen *çoğmak*'ın *çoğlamak* şeklinde 'bohçalamak' anlamına geldiği belirtilmektedir (Atalay, 1999, s. 155-156).

Hacıeminoğlu, -IA- ekinin -ala-/-ele- ile birleştirilemeyeceğini savunarak bazı örneklerin -a- ile genişlememiş tabanlarında görüldüğünü söyler. Buradan hareketle Hacıeminoğlu, *düğmek*'ten *düğlenmek* 'dügümlemek', *düşmek*'ten *düşlenmek* 'Fazlaca meşgul olmak', *kürümek*'ten *kürülenmek* 'sürüklenmek', *çalkamak*'tan *çalkalamak* 'sallamak ve iyice sallamak' örneklerini verir (1991: 113-114). Kıpçak Türkçesinde de ekin aynı görevde kullanıldığını belirten Hacıeminoğlu, ekle ilgili; "Aslında isimlerden fiil yapan -la-/-le- bazı şivelerde fiil tabanlarından da pekiştirilmiş fiiller teşkil etmektedir." der (1991, s. 90).

Hacıeminoğlu'nun -IA- ekinin -AIA- ekine bağlanamayacağını savunan görüşünden hareketle Dönmez'in; (*Kâmûs-ı Türki'ye Göre*) *Türkçede Fiilden Fiil Yapan Ekler ve Kullanışları* adlı yüksek lisans tezine değinmek önem arz etmektedir. Çünkü söz konusu tezde Dönmez, ekin nereden geldiği ile ilgili bilgiler vererek ek üzerine dilcilerin görüşleri hakkında da ayrıntılar sunar. Daha sonra sunulan tüm bilgilerden hareketle; eki işlek olmayan fiilden fiil yapım ekleri arasında değerlendirir. Hatta bu bağlamda ekin pekiştirilmiş gövdeler yapmaya yarayan ekler arasında pek çok gramer kitabında da fiilden fiil yapma görevinde ele alınmadığını vurgular. Ekin -(A)IA- ekinden geldiği üzerine görüşlerin de bulunduğu söz eden Dönmez, tüm bu bilgilerin sonucunda eki fiilden fiil yapma ekleri başlığıyla değerlendirmeye alır (2012, s. 105). Dönmez'in, ekin fiilden fiil yapmaya yaradığını ispatlayan örneklerinden bazıları; *abanmak*'tan *abanlamak* 'büyük adım atmak, adımları fazlaca açmak', *avırmak*'tan *avırlamak* 'yayı kıvrırmak', *bağdamak*'tan *bağdalamak* 'güreşte rakibin bacağına kendi bacağıyla sarıp alta düşürmek', *yansımak*'tan *yansılamak* 'yan yürümek, çarpık yürümek, taklit etmek, ses ya da ışık geri dönmesi' şeklindedir.

Ayrıca A. Fehmi Karamanlıoğlu'nun *Kıpçak Türkçesi Grameri* adlı çalışmasında ekle ilgili (fiilden fiil yapma görevinde) şu örnekler yer verdiği görülmektedir; *ayırmaq*'tan *ayırlamak* 'ayırmaq, ayrılmak', *buyurmak*'tan *buyurlamak* 'kabul etmek', *çızmaq*'tan *çızlaşmak* 'yazmaq, yazışmaq', *kayırmak*'tan *kayırlamak* 'kayırmak, iltifat etmek', *otamak*'tan *otalamak* 'ilaç yapmak, iyileştirmek' (1994, s. 51).

Ekin, Eski Anadolu Türkçesi döneminde de bazı örneklerde açıkça kullanıldığı görülür. Daha önce de verdiğimiz ve Dede Korkut kitabında karşılaştığımız *düğmek* eserde 'dügümlemek ve bağlamak' anlamlarında karşımıza çıkar (Özçelik, 2016, s. 838). Paçacıoğlu'nun Sözlüğü'nde yer alan ve Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden olan Marzubanname'de çiğnemek anlamına gelen *kebmekten keblemek* 'gevelemek' olarak verilen

eylem de yine fiilden fiil yapma görevini üstlenen bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (2016, s. 358-359).

3.2. Çağdaş Türk Yazı Dillerinde -IA- Eki

Özbek Türkçesi -IA- ekini fiilden fiil yapım eki görevinde sıklıkla kullanır. “*Asıl fiil anlamını pekiştirici, tekerrür ettirici işlevi vardır. İşlektir. Sesteş isim ve fiil tabanlarında kullanımında isimden fiil yapma eki gibi de düşünülebilecek olan bu ekin doğrudan fiil tabanlarına getirildiği örnekler az değildir: tongmak’tan tonglamak ‘donmak, buz tutmak’, bükmek’ten büklemek ‘bükmek, kıvrırmak’, bulgâmak’tan bulgâlâmak ‘bulamak, batırtmak’* (Öztürk, 2007, s. 308). Özellikle alıntılanan ibaredeki *işlektir* ifadesi ekin bu lehçede azımsanmayacak derecede kullanıldığını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Yeni Uygur Türkçesinde -IA- eki fiilin anlamını pekiştiren ve bu bağlamda yeni fiiller türeten eklerden olup şu örneklerde görülür: *bolcamak’tan bolcalamak ‘fal açmak’, pükme’ten püklâmek ‘bükme’, çoqmaq’tan çoqulamak ‘gagalamak’* (Öztürk, 2007, s. 375; Öztürk, 2015, s. 48). Yeni Uygur Türkçesi Grameri’nde ‘kesmek, parçalamak’ anlamında *keslemek* örneğini veren Paçacıoğlu bunun *kesmekten* geldiğini belirten örneği de gösterir (2016, s. 370-371).

Tamir, Kazak Türkçesinde kullanılan -IA- ile ilgili “*fiilin gösterdiği hareketin tekrar tekrar yapıldığını gösterir*” diyerek *sabamak ‘vurmak’ sabalamak ‘tekrar tekrar vurmak, dövmeye devam etmek’, tistemek ‘ısırmak’ ve tistelemek ‘tekrar tekrar ısırma’* örneklerini verir (2007, s. 449). Görüldüğü üzere; ekin Türkçenin hemen her döneminde fiilden fiil yapım eki bağlamında kullanıldığı örneklerle tespit edilmiştir.

3.3. Türkiye Türkçesinde -IA- Eki

Ekin Türkiye Türkçesinde de kullanıldığına dair örnekler mevcuttur. Bu örnekler; *gözetmek’ten gözetlemek, salmak’tan sallamak, atmak’tan atlamak* olarak sıralanabilir. Aynı şekilde burada *dermek’ten derlemek örneği* de verilebilir. Çünkü Eski Türkçede ve Orta Türkçede *tirmek* ve *tirmek* olarak ‘derlemek, toplamak’ (Gülensoy, 2011, s. 278-279) anlamına gelen fiil bugün de aynı anlamda ve biçimde karşımıza çıkmaktadır.

3.4. Türkiye Türkçesi Ağzlarında -IA- Eki

Dîvânu Lugât-it-Türk’te ‘söylemek’ anlamına gelen *aymak* fiilinin Türkiye Türkçesi ağzlarında ‘sözü uzatmak’ anlamında *aylamak* biçiminin yer aldığı görülmektedir (DS, 2009, s. 424). Yine Türkiye Türkçesi ağzlarında *artmak*’ın ‘dövmek ve tokat atmak’ anlamlarına geldiği görülmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 12.11.2019). Eylem, Dîvânu Lugât-it-Türk’te *artlamak* biçiminde aynı anlamda kullanılmaktadır (Atalay, 1999, s. 38).

Tablo1. -IA- Eki

Kelime	Anlam	Kelime	Anlam	Dönem
aban-	büyük adım atmak	abanla-	büyük adım atmak, adımları fazlaca açmak’	Osmanlı Türkçesi
art-	dövmek ve tokat atmak	artla-	dövmek ve tokat atmak’	Türkiye Türkçesi Ağzları
at-	atmak	atla-	atlamak	Türkiye Türkçesi
avrı-	yayı kıvrırmak	avrıla-	yayı kıvrırmak	Osmanlı Türkçesi
ay-	söylemek	ayla-	sözü uzatmak	Türkiye Türkçesi Ağzları
ayır-	ayırarak	ayırila-	ayırarak	Kıpçak Türkçesi
bağda-	güreşte rakibin	bağdala-	güreşte rakibin	Osmanlı

	bacağını kendi bacağıyla sarıp alta düşürmek		bacağını kendi bacağıyla sarıp alta düşürmek	Türkçesi
bolca-	fal açmak	bolcala-	fal açmak	Yeni Uygur Türkçesi
bulga-	bulamak	bulgala-	bulamak	Özbek Türkçesi
buyur-	buyurmak	buyurla-	kabul etmek, (buyruğu)	Kıpçak Türkçesi
bük-	bükme	bükle-	bükme	Özbek Türkçesi
çalka-	sallamak	çalkala-	iyice sallamak	Eski Anadolu Türkçesi ve devamı
çız-	yazmak, yazışmak	çızla-	yazmak, yazışmak	Kıpçak Türkçesi
çoğ-	sarmak, sıkı bağlamak	çoğla-	bohçalamak	Karahanlı Türkçesi
çoqu-	gagalamak	çoqula-	gagalamak	Yeni Uygur Türkçesi
düğ-	düğmelemek	düğle-	düğümle-	Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi
düş-	meşgul olmak	düşle-	fazlaca meşgul olmak	Eski Anadolu Türkçesi
gözet-	gözetmek	gözetle-	izlemek, gözetlemek	Türkiye Türkçesi
ırğa-	iki yana sallamak	ırgala-	iki yana sallamak	Eski Anadolu- Türkiye Türkçesi
ka-	sandığa koymak	kala-	sandığa koymak	Karahanlı Türkçesi
kayır-	kayırmak	kayırla-	kayırmak	Kıpçak Türkçesi
keb-	gevelemek	keble-	gevelemek	Eski Anadolu Türkçesi
kolu-	ant içmek	kolula-	ant içmek	Eski Uygur Türkçesi
kun-	çalmak	kunla-	sürekli çalmak, yağmalamak	Orhun Türkçesi
kürü-	sürüklenmek	kürüle-	sürüklenmek	Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi ve devamı
ota-	ilaç yapmak	otala-	ilaç yapmak, tedavi etmek	Kıpçak Türkçesi
pük-	bükme	pükle-	bükme	Yeni Uygur Türkçesi
saba-	vurmak	sabala-	tekrar vurmak	Kazak Türkçesi
sal-	etrafa yaymak	salla-	sağa sola sallamak	Türkiye Türkçesi
tir-/tér-	derlemek, toparlamak	derle-	derlemek, toparlamak	Eski Türkçe – Türkiye Türkçesi
tın-	dinlenmek	tınla-	tinlenmek	Eski Uygur Türkçesi,

				Karahanlı Türkçesi
tiste-	ısırmak	tistele-	tekrar ısırmak	Kazak Türkçesi
tokı-/toku-	vurmak, dövmek, tokmaklamak	tokula-	ham ipliği tokaçla dövmek	Eski Türkçe – Türkiye Türkçesi Ağızları
ton-	donmak	tonla-	donmak	Özbek Türkçesi
yarut-	parlamak	yarutla-	parıldamak	Eski Uygur Türkçesi
yansı-	yan yürümek, çarpık yürümek, taklit etmek, ses ya da ışık geri dönmesi	yansıla-	yan yürümek, çarpık yürümek, taklit etmek, ses ya da ışık geri dönmesi	Osmanlı Türkçesi

Sonuç ve Öneriler

Türk dilinin önemli bir alanını oluşturan eklerin, bilinen görevleri dışında farklı görevleri de olabileceği göz ardı edilmekte ya da olduğu ve bilindiği şekliyle kabul edilmektedir. Bugün bazı ekler üzerine yapılan birtakım çalışmalar bu eklerin bilinen görevlerinden başka kullanım alanlarının da olduğunu göstermektedir. Oysa herhangi bir ekin hangi görevde ve nasıl işlediğini bilmek için o ekle ilgili titiz bir çalışma yürütmek gerekebilir. Örneğin bir ekle ilgili yeni ya da farklı bir şeyler söyleyebilmek için ekin tarihsel metinlerde taranarak karşılaştırma yöntemiyle iyice ele alınması/araştırılması gerekmektedir. Canlı bir varlık olan dilin mutlak doğruları yoktur. Çünkü gelişir ve değişir; bu sebeple, özellikle yapı bağlamında bilinen ve mutlak doğru olarak kabul gören pek çok bilgi belki de bugün farklı kapıları aralayarak Türk dilini daha da zengin hale getirecektir.

Çalışmada Türkçenin bilinen en eski yazılı metinlerinden günümüze kadar pek çok örnekte isimden fiil yapma ekleri başlığı altında değerlendirilen -IA- ekinin fiilden fiil yapma özelliğinin de olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ekin, fiilden fiil yapma özelliğinin olup olmadığı konusunda örnekler verilerek tartışmaya sunulmuştur.

Elde edilen veriler dikkate alındığında ekin, Türkçenin dönemleri içerisinde kullanımında farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Öyle ki kimi zaman yoğun olarak fiilden fiil yapma eki olarak karşımıza çıkan ekin kimi zaman da sadece birkaç örnekle sınırlı kaldığı görülmüştür. Ancak çalışmanın geneli değerlendirildiğinde isimden fiil yapma eki olarak oldukça çok örneği bulunan -IA- ekinin, fiilden fiil yapma işleviyle de kullanıldığı görülmektedir. Bu sebeple ekin Türk dilbilgisi kaynak kitaplarında yeniden değerlendirilerek, isimden fiil yapım ekleri yanında, fiilden fiil yapım ekleri içerisinde de değerlendirilmesi uygun görülmektedir. Bu çalışma ile birlikte Türkçedeki diğer eklerin farklı işlevleri üzerine yapılacak çalışmalara zemin hazırlanmış olup yeni söylem ve tasniflendirmelere kapı aralanmış olacaktır.

Kaynaklar

- Atalay, B. (1999). *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini*, Ankara: TDK Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Edebiyat Fak. Matbaası.
- Derleme Sözlüğü (2009). Ankara: TDK Yayınları,
- De Saussure, F. (2001). Genel Dilbilim Dersleri (Çev: B. Vardar), İstanbul: Multilingual Yayınları.

- Dönmez, H. (2012). *Kâmûs-ı Türkî'ye Göre Türkçede Fiilden Fiil Yapan Ekler ve Kullanılışları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B., ; Akkoyunlu, Z. (2015). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Gabain A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev: M. Akalın), Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- <https://sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 12.11.2019.
- Johanson, L. (2014). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, (Çev: N. Demir), Ankara: TDK Yayınları.
- Karamanlioğlu, A. F. (1994) *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yayınları
- Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk: Giriş, Metin ve Dizin*, Ankara: TDK Yayınları
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Metin, Dizin, C.II.*, Ankara: TDK Yayınları.
- Öztürk, R. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri, Özbek Türkçesi* (Ed: A. B. Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztürk, R. (2015). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. yüzyıllar arasında Türkçenin sözcük dağarcığı*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tamir, F. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri, Kazak Türkçesi*, (Ed: A. B. Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekin, Ş. (1976). *Maytrisimit: Burkancuların Mehdîsi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidaî Bir Dram: Burkancılığın Vaibhāşika Tarikatine Âit: Bir Eserin Uygurcası* (No. 54). Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*, (Yay: M. Ölmez), İstanbul: Türk Dilleri Araştırmalar Dizisi.
- Üşenmez, E. (2010). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Doğu Kitabevi
- Yazıcı Ersoy, H. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri, Yeni Uygur Türkçesi*, (Ed: A. B. Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları.

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atif gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.